מדרש אגדה — שופטים

שופטים ושוטרים. אם אין שופט אין שוטר, ומנין שמעמידין לישראל, תלמוד לומר שוטרים תתן לך. שופטים לכל שבט ושבט ושוטרים לכל שבט ושבט. שופטים לכל עיר ועיר, ושוטרים לכל עיר ועיר, ומנין לנו, שנא' בכל שעריך לשבטיך: ושפטו. מצוה בשבט לדון את שבטו: משפט צדק. אין מעמידין דיינים אלא שידענו בו שהוא מוציא הדין לאמתו: ולא תקח שוחד. שהשוחד עשה שהנותן והמקבל אחד הוא: לא תטע לך אשרה. זה המעמיד הדיין שאינו הגון ובמקום תלמידי חכמים כאילו נטע אשרה: אצל מזבח ה' אלהיך. שכן כתיב צדק צדק תרדוף, הלך אחר בית דין יפה, וסמוך ליה לא תטע לך אשרה: מצבה. מה בין מזבח למצבה. מזבח שלשה אבנים, שנאמר מזבח אדמה (שמות כ' כ"ד), מצבה אבן אחת, שנאמר וירימה מצבה (בראשית ל"א מ"ה): אשר שנא. והיכן שנא שצוה לעשות מזבח ולא מצבה:

על פי שנים עדים או שלשה עדים. אם עדות מתקיימת בשנים למה צריך לומר שלשה, ולמה נאמר שלשה, לומר לך מה שנים אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה, אף שלשה אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה, והני מילי שהתרו בהם ולמה הם באים אעפ"י שנמצא השלישי קרוב או פסול אין עדותן בטלה וגם מתקיימת בשאר בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות: כי יפלא ממך דבר. אין יפלא אלא לשון כסוי, שנתכסה ממנו הדין, לפי שחביריו חולקין עליו, שנאמר לא נפלאת היא ממך (דברים ל יא): ד"א כי יפלא ממך דבר. במופלא שבבית דין הכתוב מדבר: ממך. זה יועץ, שנאמר ממך יצא חושב על ה' רעה יועץ בליעל (נחום א יא): בין דם לדם. בין דם נדה לדם זיבה ודם לידה: בין דין לדין. בין דיני ממנות לדיני נפשות: ובין נגע לנגע. בין נגעי אדם לנגעי בתים: דברי ריבות בשעריך. זה לקט שכחה ופיאה. ובכולן יש בהם איסורין כריתות ומיתה: וקמת ועלית. מלמד שבית המקדש גבוה מכל הארצות של ארץ ישראל: ובאת וגו' ואל השופט אשר יהיה בימים ההם. וכי יש אדם שהולך לבית דין שאינו בימיו. אלא ללמדך אין לך לדרוש אלא בית דין של אותה שעה, שנאמר ה' אשר עשה את משה ואת אהרן (ש"א יב ו), ואת ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל (שם שם יא), שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם, גדעון בדורו כשמואל בדורו, יפתח בדורו כמשה בדורו, שמשון בדורו כאהרן בדורו וכה"א אל תאמר (כי הימים) [מה היה שהימים] הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על (זאת) [זה] (קהלת ז' י'): מן המקום ההוא. זה בית דין הגדול שהוא ע"א בלשכת הגזית: והאיש אשר יעשה בזדון. אינו חייב עד שיתרו בו: ומת האיש ההוא. מיתתו בחנק: כי תבא אל הארץ וגו' ואמרת אשימה עלי מלך. שלשה מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות בית הבחירה, ואיני יודע איזה מהם תחלה, כיון שאמר כי יד על כס יה וגו' (שמות יז טז), הרי אומר זרעו של עמלק תחלה, וכמה דאת אמר ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא וגו' (ש"ב ז' א' ב'), אחר שנתן להם רשות לשום עליהם מלך, שנאמר אשימה לך מלך (פסוק יד), וכתיב שום תשים עליך מלך (שם ט"ו), למה חרה לו הקב"ה בעת ששאלו מלך בימי שמואל, לפי שזקנים שבאותו הדור שאלו כהוגן ואומרים שימה לנו מלך לשופטינו ככל הגוים (ש"א ח ה), כשם שהקב"ה צוה למשה רבינו, אבל עמי הארץ קלקלו, שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגויים (שם שם כ): שום תשים עליך. שתהא אימתו עליך, מכאן אמרו אין רואין אותו ערום, ולא כשהוא מסתפר, ולא כשהוא בבית המרחץ, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול: רק לא ירבה לו סוסים. יכול אפילו כדי רכבו ופרשיו, הא מה אני מקיים סוסים, סוסים הבטלנים, ומנין שאם ריבה סוס אחד והוא בטל שהוא בבל ירבה, ת"ל למען הרבות סוס, וכי מאחר שעל סוס אחד בבל ירבה הוא עובר למאי לי לעבור בעשה ולא תעשה על כל סוס וסוס: ולא ירבה לו נשים. יותר משמונה עשרה, שכן מצינו לדוד שהיו לו ששה, ואמר ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה (ש"ב י"ב ח'), הרי שמונה עשרה. ומפני מה לא ירבה לו נשים שלא יסורו את לבבו, כמו שלמה בן דוד ע"ה שהטו נשיו את לבו לסור ואפילו אחת היא מסירה לבו, שנאמר ולא יסיר (את) לבבו, ומכאן שאפילו אחת והיא מסירה את לבו לא יקיימנה אלא יגרשנה, אם כן מה תלמוד לומר לא ירבה לו נשים, אפילו באביגיל: וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. יכול אפילו ליתן אספניא, תלמוד לומר [לא ירבה לו, לו] אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי ליתן אספניא. לא האמור בנשים בא למעט הדיוטות שיוכל לישא כל מה שירצו: וכתב לו. אחת שהיא יוצאת ונכנסת עמו, והוא עושה אותה כמו קמיע, ותולה אותה בזרועו, לקיים מה שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים ט ז ח):

הזרוע והלחיים והקיבה. מבני מה זכו כהנים לשלשה מתנות הללו, בשביל מעשה פינחס, זרוע בעד ויקח רומח בידו (במדבר כה ז). לחיים על שם ויתפלל ותעצר המגפה (שם שם ח'). הקב"ה בעד האשה אל קובתה (שם): וראשית גז צאנך תתן לו. שתי צאן חייבות בראשית הגז, שכן דרכן של בני אדם לחיות שתי צאן, שנאמר והיה ביום ההוא יחיה איש עגלות בקר ושתי צאן (ישעיה ז כא): ויש אומרים ד' צאן, שנאמר (וחמשה) [וחמש] צאן עשויות (ש"א כ"ה י"ח): תתן לו. מתנה הראויה לו, שנאמר תתן: וכי יבא הלוי. בכהן הכתוב מדבר. בארבע ועשרים מקומות הם קרויים לוים וזה אחד מהם והכהנים הלוים בני צדוק (יחזקאל מד טו): מאחד שעריך. בשעה שכל ישראל נכנסים בשער אחד: ושרת בשם ה' אלהיו ככל אחיו הלוים. שכל המשמרות שוות בקרבנות הבאות מחמת הרגל לקרב באותה משמרה שהשבועה שלה, וכן כשם שהם שוות בעבודה כך הם שוות באכילת קדשים הבאים מחמת הרגל ברגל אין משמרות אחרות חולקין בהם: חלק כחלק יאכלו לבד ממכריו על האבות. מה מכרו אבות זה לזה אני בשבתי ואתה בשבתך: מעביר בנו ובתו באש. אין לי אלא בנו ובתו, בן בנו ובן בתו מנין, תלמוד לומר כי מזרעו נתן למולך מכל מקום, ואינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה, ואם העבירו ברגל אינו חייב על אביו ואמו ועל אחיו ולא על אחותו, ואם העביר עצמו פטור: קסם קסמים. כענין שעשו אנשי מדין, וקסמים בידם (במדבר כ"ב ז'): מעונן. זה האוחז את העינים:

מנחש. זה האומר פתו נפלה מפיו, מקלו נפלה מידו, בנו קורא לו מאחוריו, עורב קורא אליו, צבי הפסיקו בדרכו, נחש מימינו שועל משמאלו. אל תתחילו בזאת המלאכה, שחרית הוא, ראש חדש הוא, שבת הוא: ויש אומרים זה המנחש בחולדה בעופות ובדגים: וחובר חבר. אחד חבר גדול, המקטיר לשד כדי שיחיה חבירו או כדי שלא יזיקנו, וחבר קטן אלו מחברי נחשים ועקרבים, אע"ג דקא מכוין דלא ליזקי: ושואל אוב. כל אלו באזהרה לא ימצא בך, אבל בעל אוב וידעוני בכרת. והשואל מהם באזהרה: אוב. זה פיתום המדבר בין הפרקים ומבין [אצילי ידיו], ואחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת: ידעוני. זה המניח עצם ידוע בפיו והוא מדבר מאיליו: ודורש אל המתים. זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה: את אשר לא צויתיו לדבר. לא לו ולא צויתיה לנביא אחר. צויתיו. זה הגונב נבואה והוא חייב מיתה בידי שמים:

שלוש ערים תבדיל לך. אלו של ארץ ישראל שהיא ארץ כנען שלש שבעבר הירדן כבר הבדילה משה בעבר הירדן, שנאמר אז יבדיל משה שלש ערים (דברים ד מא): תכין לך הדרך. כדי שיהיה כתוב בכל שיש ושיש בכל הדרך מקלט, כדי שיכיר הרוצח לאיזה מקום ינוס: ושלשת את גבול ארצך. שיהיה בין קצה ארץ עבר הירדן עד בצר כבין בצר לרמות, וכן בין רמות לגולן, וכן בין גולן לקצה ארץ עבר הירדן: את רעהו ביער. מה יער שהוא הפקר לכל אדם שיכנס והוא גולה על ידו, אף כל מקום שיש לנהוג רשות ליכנס בו גולה על ידיו, הא נכנס לתוך שדה חבירו שלא ברשותו והרגו בעל הבית בשוגג אינו חייב גלות. ונדחה ידו בגרזן. כשהגביה ידו לא נפל הברזל ולא נפל הברזל אלא בעת שהרכין ידו והכה את חבירו, מיד הוא גולה, אבל אם הגביה ידו בגרזן ובעת שהגביה ידו נשל הברזל והרג את חבירו, אין גולה על ידו: ונשל הברזל מן העץ. והוא מקתו. ויש אומרים מן העץ המבוקע: ומצא את רעהו. פרט לממציא את עצמו אחר שיצא הברזל מידו והוציא זה את ראשו והרגו שהוא פטור: ויספת לך עוד שלש שערים. על השלש בארץ כנען הכתוב: לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים. מכאן אמרו שלא ישנה אדם ממנהג שנהגו ראשונים: לא יקום עד אחד באיש. זה בנין אב שבכל התורה, כל מקום שנאמר עד אינו אלא שנים, עד שיאמר בו אחד: לכל עון ולכל חטאת. [לכל עון] הוא דאינו קם אבל לשבועה קם. כיצד כופר אדם לחבירו ממון, ועד אחד מעידו שהוא חייב לו, יתחייב לו שבועה שאינו חייב כלום: כי יקום עד חמס באיש. בשני עדים הכתוב מדבר: ועמדו שני האנשים. אלו בעליח דינים: ודרשו השופטים היטב. שידרשו אותם בשבע חקירות באיזו שבוע באיזו שנה באיזה חדש ומאיימין עליו וחוקרים העדות בטוב ואם נמצא אחד זומם הוזמו הכל: ועשיתם לו כאשר זמם וגו'. והני מילי שהוזמו שניהם ועדיין לא נתחייב אותו האיש שמעידין עליו עדות שקר, שלא נהרג או שלא נגרע ממון, או לא לקה על ידיהם, אבל אם נהרג אלו שהוזמו אין נהרגין, שנאמר כאשר זמם, ולא כאשר עשה: עין בעין. ממון:

על אויביכם. ולא אחיכם, שאחיכם ירחמו עליכם, כגון שעשו במלחמת יואש בן אמציה, שאעפ"י שנפלו בידם ושבאום הלבישום והחזירום למקומם, שנאמר וכל מערמיהם (הלבישום) [הלבישו] (ד"ה כח טו). ואמר וינהלום (בחמוריהם) [בחמוריהם] (לפניהם) (שם), אבל אם נפלו ביד אויביהם לא היו מרחמים עליהם, ועל כן היה צריך להחזירם שלא ינוסו שכן תחלת ניסה נפילה: אל ירך לבבכם. מפני (צימצום) [ציחצוח] חרבות שלהם: אל תיראו. מפני שפעת חיילים שלהם: מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו. שהוא ירא ומתיירא לאחרים והוא ירא אם ימות במלחמה: ואיש אחר יחנכנו. וינוס במלחמה וימס את לבב אחיו כלבבו וינוסו שתחלת נפילה ניסה. וכן יעשה הנוטע כרם ולא היה עדיין ארבעה שנים שיחללנו וישתה ממנו. וכן אשר ארש אשה ולא לקחה, וכן מי הירא ממחנות, ורך הלבב, שאינו יכול לראות חרבות שלופות: גדול השלום שאפילו בשעת מלחמה צוה הקב"ה לפתוח לשלום, שנאמר והיה אם שלום תענך ופתחה לך (פסוק יא): לא תשחית את עצה. מכאן שכל המשחית דבר שיש עליו הנאה עובר בלא תשחית: כי האדם עץ השדה. שאם יש שם עץ אחד ואינו עץ מאכל רשאים לקצצו: עד רדתה. ואפילו בשבת:

ויצאו זקניך. מיוחדין: ושופטיך. זו סנהדרין גדולה שיוצאים כולם למדידת עגלה ערופה: ומדדו את הערים. מצוה במדידה, מהיכן מודדין אותו במקום שהוא חלל שוכב: עגלת בקר אשר לא עבד בה אל נחל איתן. אשר לעולם לא נעבד: דורשי רשומות אמרו כך היתה העגלה שלא נעשה בה שום מלאכה והנחל שלא נעבד ולא נזרע. ולמה כדי שעגלה זו לא תכיר המקום ולא (תזרע) [תשתה] מן הנחל שלא יהיה שום דרך ללכת בו, ומה שאמר וערפו שם את העגלה בנחל שמכים אותה בידה בעורף כדי שתצא מן הנחל ותלך אל בית הרוצח: וכל זקני העיר הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם. ועונים ואומרים ידינו לא שפכה. וכי בחשדא הם עומדים זקני העיר שהם הרגו אדם שצריכין לומר לו כך, אלא כך הם אומרים א בא לידינו אדם זה ופטרונוהו בלא אכילה ושתייה ולינה: ועינינו לא ראו. שביקש ללכת ופטרנוהו בלא לווייה: והכהנים מתפללים ואומרים כפר לעמך ישראל, כלומר גלה לעמך ישראל מי היה הרוצח ולפי שכפר יש לו לשונות הרבה לפי שכפרה היא כמו סליחה, שנאמר כי ביום הזה יכפר וגו' (ויקר' טז ל), וכפרה לשון ביטול, שנאמר וכפר בריתכם וגו' (ישעי' כה יח), והנה לשון גלוי, לכך היה הקב"ה עושה להם נס: ונכפר להם הדם. שהיתה העגלה מתלעתת והתולעים היו הולכים עד בית הרוצח, והתולעים היו הורגים את הרוצח אם זקני העיר צדיקים והכהנים הגונים, ואם היו רואים שלא היתה הולכת כופין אותה שהם מכים אותה בקופיץ והיתה אסורה בהנאה שבנחל היו מניחין אותה על העגלה הערופה בנחל: והכהנים אומרים יכפר, זה לשון כפרה, והקב"ה היה מכפר להם, שנאמר ונכפר להם הדם, ולכך היתה בטלה ממלאכה, שנהרג בטל ממלאכה מלעשות עוד, ולכך היה הנחל איתן שהרוצח היה איתן שלא חס עליו, כמה דתימר גוי איתן (ירמיה ה' ט"ו), לכך לא נעבד ולא זרע שהוא וכל זרעו נהרג, כמה דתימר קל דמי אחיך צועקים וגו' (בראשית ד י): ואתה תבער הדם הנקי מקרבך. שאם נמצא הרוצח אחר עריפת העגלה היו חייבים להרגו, ואם עושין כן אותה שעה עושין את הישר בעיני ה'. לכך נאמר כי תעשה הישר בעיני ה':